

**CERCETĂRI PALEOANTROPOLOGICE ASUPRA
OSEMINTELOR DE LA BOGDĂNEȘTI, — FĂLCIU,
JUDEȚUL VASLUI, DATÎND DIN SECOLELE IV-V E. N.**

**DAN BOTEZATU
GEORGETA MIU
CEZARINA BĂLTEANU**

1. Introducere

Prezenta lucrare este consacrată unui studiu antropologic al materialului osteologic provenit din necropola birituală (de inhumatie și incineratie) de la Bogdănești-Fălcu, județul Vaslui, și datînd de la sfîrșitul secolului IV și începutul secolului V e.n. și aparținînd culturii Sîntana de Mureș.

Săpăturile au fost executate între anii 1968—1971, cu care ocazie au fost scoase la iveală 59 de schelete inhumate și alte schelete de incineratie, de al căror studiu nu ne vom ocupa în lucrarea de față.

Prin studiul acestei serii osteologice, cunoștințele noastre asupra populației din secolele IV—V e.n. capătă o oarecare întregire. În adevăr, ceea ce se cunoaște pînă în prezent asupra structurii antropologice a acestor populații din Moldova provine din studiul a două mici serii, cea de la Pietriș (Județul Vaslui) și Erbiceni (județul Iași), publicate de D. Botezatu și colaboratori, prin seria de la Hănești (județul Botoșani) realizată de G. Miu și colaboratori, prin seriile de la Miorcani — județul Botoșani (O. Necrasov și colaboratori) și cea de la Valea Seacă — județul Vaslui (D. Botezatu și colaboratori).

De altfel, informațiile noastre asupra structurii antropologice a populațiilor din cultura Sîntana de Mureș, provenind din alte zone ale țării sînt mult mai sumare.

Astfel, în Transilvania nu se cunoaște decît studiul realizat mai de mult de un colectiv clujean condus de prof. I. G. Russu asupra scheletelor descoperite în localitatea cu același nume Sîntana de Mureș, serie însă mică, cu schelete foarte incomplete.

Ceva mai favorabilă din acest punct de vedere este situația din Muntenia, informații asupra particularităților antropologice a acestei populații provenind de la seria descoperită la Independența, județul

Călărași (M. Cristescu și colaboratori), precum și de la seria descoperită la Oinacu, județul Ilfov (O. Necrasov și colaboratori).

2. Materialul și metodele de lucru

Materialul osteologic uman avut la dispoziție este format din 59 de schelete sau resturi de schelete, dintre care doar un număr de 37 au aparținut adulților, restul aparținând copiilor sau fiind indeterminabile ca sex.

Metodele și tehnicile de lucru. Studiul paleoantropologic propriu-zis al materialului osteologic a fost precedat de spălarea și curățirea de pământ a scheletelor, de marcarea fiecărei piese osoase și de restaurarea piselor principale ale fiecărui schelet din fragmentele existente și completarea unor părți lipsă cu o masă modelabilă.

Au urmat determinările sexului și vârstei fiecărui schelet, sau uneori rest de schelet, utilizându-se în acest scop metodele și tehnicile discutate, analizate și recomandate la ședințele de lucru de la Praga (1973) și Sarospatak (1978). Pe baza acestor determinări au fost constituite tabele de distribuție a subiecților după vîrstă și sex, precum și tabele de mortalitate.

Studiul antropometric și conformativ al fiecărui schelet, s-a realizat după tehnicile prelucrate de R. Martin și K. Saller pentru evaluarea dimensiunilor, utilizându-se scările dimorfice noi (V. P. Alexeev și G. F. Debet), în timp ce pentru evaluarea indicilor, au fost utilizate scările unitare clasice, așa cum acesta se obișnuiește acum.

Pentru caracterizarea antropometrică au fost luate în considerație în lucrarea noastră 10 dimensiuni pentru neurocraniu și 17 pentru craniul facial și mandibulă. Pe baza acestor dimensiuni au fost calculați 14 indici care permit caracterizarea conformativă a regiunii cefalo-faciale.

Această caracterizare dimensională și conformativă a fiecărui schelet, a fost completată de una somatoscopică, utilizându-se metodele lui P. Broca, J. Weninger, E. von Eickstedt, G. Olivier (11 caractere). Pentru scheletul postcranian, au fost măsurate și prelucrate dimensiunile oaselor lungi, în special pentru stabilirea staturii, precum și pentru a preciza unele particularități ale acestora, avînd o importanță funcțională deosebită, în special forma diafizei femurului și a tibiei, de asemenea au fost realizate observații asupra reliefului osos (în raport cu inserțiile unor mușchi pe humerus, pe femur, pe tibia) avînd și o anumită semnificație funcțională interesantă din punct de vedere al genului de viață. Au fost făcute și alte observații, de exemplu, asupra perforației olecraniene pe humerus, asupra frecvenței „fațetei orientale” pe marginea antero-inferioară a tibiei.

Determinarea tipului antropologic al fiecărui schelet (atunci cind elementele avute la dispoziție ne-au permis să facem aceste observații) au fost executate după clasificările lui E. von Eickstedt și V. V. Vallois, completată cu unele aspecte speciale de ordin taxonomic, definite de alți autori, în special de V. V. Bunak și Roghinski. Caracterizarea individuală a fiecărui schelet din seriile studiate a permis conturarea particularităților populaționale ale acestuia. În acest scop au fost calculați unii parametri statistici de poziție și dispersie pentru fiecare caracter antropometric (atît în ceea ce privește dimensiunile, cît și indici).

Studiul anomaliilor, odontopatiilor și a osteopatiilor au completat caracterizarea fiecărui schelet.

3. Studiul paleodemografic și antropologic al populației de la Bogdănești-Vaslui

Observațiile, discuțiile și concluziile consemnate în această lucrare se întemeiază pe studiul a 59 de schelete de înhumare, rezultate în urma săpăturilor efectuate de către arheologul V. Palade, între anii 1968—1971, urmînd ca materialul incinerat să fie studiat într-o etapă ulterioară.

a) Caracteristici paleodemografice

Dat fiind caracterul destul de neomplet și deteriorat al acestei serii osteologice, stabilirea sexului și vîrstei a fost destul de anevoioasă, dar la majoritatea subiecților au putut fi precizate cu cîteva excepții. Astfel, din 59 de schelete sau resturi de schelete nu sa putut stabili nici sexul și nici vîrsta la numai unul dintre ele (ceea ce nu reprezintă decît 1,69%), sexul neputînd fi determinat la 12 indivizi, dintre care 10 sînt copii (16,94%) de vîrstă infans I, vîrstă la care caracterele dimorfice nu sînt suficient pronunțate pe schelet.

Analiza frecvențelor înscrise în tabelul de mai jos ne permite să constatăm o mortalitate ridicată a tineretului sub 20 de ani și în special a copiilor mici sub 7 ani (16,94%) urmați de adolescenți (10,16%). Împreună, aceste trei categorii formează aproximativ 1/3 din totalul populației (32,18%). Ponderea cea mai ridicată se situează la vîrsta matură (50,84%), cei decedați înainte să treacă pragul maturității ca și subiecții de peste 60 de ani sînt mai rar întîlniți (8,47% și respectiv 6,77%).

Tabelul nr. 1

Repartiția pe sexe și vîrstă a scheletelor din necropola de la Bogdănești

Vîrstă (ani)	Sex	Indeterminabili		Bărbați		Femei		Total	
		N	%	N		N		N	%
Infans I (0—7)		10	16,94	—	—	—	—	10	16,94
Infans II (7—14)		—	—	—	3,38	1	1,69	3	5,08
Juvenis (14—20)		—	—	—	—	6	10,16	6	10,16
Adultus (20—30)		2	3,38	—	—	3	5,08	5	8,47
Maturus (30—60)		—	—	18	30,50	12	20,33	30	50,84
Senilia (60—x)		—	—	1	1,69	3	5,08	4	6,77
Indeterm ca vîrstă		1	1,69	—	—	—	—	1	1,69
Total		13	22,01	21	35,57	25	42,34	59	99,95

Din punct de vedere al repartiției pe sexe din cei 37 de adulți maturi sau senili al căror sex a putut fi determinat 51,35% sînt bărbați și 48,65% femei.

Vîrsta medie la decese pentru întreaga serie este de 31,6 ani, ceea ce reprezintă desigur o durată medie de viață scurtă, dar ea este mai ridicată decît la alte serii osteologice datînd din aceeași perioadă (Hlănești — 25,2 ani, Valea Seacă — 27,6 ani, Miorcani — 28,5 ani), aceasta și datorită prezenței în această serie a patru subiecți care au depășit vîrsta de 60 de ani.

Tabelul nr. 2

Vîrsta medie la deces la populația de la Bogdănești

Vîrsta medie la deces la întreaga serie	31 ani și o lună
Vîrsta medie la deces la bărbați între 20—x ani	42 ani și 2 luni
Vîrsta medie la deces la femei între 20—x ani	42 ani și 8 luni
Vîrsta medie la deces pentru seria totală 20—x ani	43 ani și 6 luni

Vîrsta medie la deces calculată pe sexe, este mai ridicată la bărbați decît la femei, așa cum rezultă și din tabelul nr. 1, în care se observă că numărul femeilor decedate în perioada matură este mult mai mic față de al bărbaților, dar numărul celor de vîrstă senilă este superior acestora, astfel că, cele două medii la deces sînt destul de apropiate.

b) Caracteristicile biometrice și morfologice cefalo-facile și ale scheletului postcranian

Scheletul cefalic

Deși exhumările s-au făcut cu destulă grijă, analiza antropologică a materialului osteologic este oarecum limitată, nu atât de numărul redus al scheletelor (comparativ cu alte serii datînd din aceeași perioadă) cît mai ales de faptul că multe dintre ele prezintă o stare de conservare defectuoasă, motiv pentru care restaurarea neurocraniilor și a masivelor faciale nu s-au putut realiza decît parțial. Din acest motiv nu sau putut recupera prin restaurare în vederea studiului biometric decît 16 schelete craniene. Restul materialului a fost utilizat în vederea obținerii unor date morfologice. Principalele caracteristici referitoare la dimensiunile și proporțiile scheletului cefalic sînt redată în tabelul sintetiv nr. I.

— **Dimensiunea longitudinală maximă** (g—op) oferă o variabilitate care oscilează la ambele sexe de la diametre mijlocii la foarte mari, media acestui caracter situîndu-se la bărbați în categoria lungă iar la femei la limita inferioară a categoriei mijlocii (186,82 mm și 176,45 mm).

Repartiția pe categorii a acestei dimensiuni indică la grupul masculin o concentrare maximă de cazuri în categoria lungă, urmată de cea mijlocie, în categoria foarte lungă întîlnindu-se un singur caz. La femei frecvența maximă de cazuri corespunde cu categoria mijlocie, urmată la paritate de categoriile lungă și foarte lungă.

Tabelul nr. 5

Repartiția pe categorii a diametrului longitudinal

Categoria	Bărbați		Femei		Categoria
	N		N		
F. mică (161—171)	—	—	—	—	(153—163)
Mică (172—177)	—	—	—	—	(164—169)
Mijlocie (178—184)		25,00	4	50,00	(170—175)
Mare (185—190)		62,50	2	25,00	(176—181)
F mare (190—201)	—	12,50	2	25,00	(182—192)

— **Dimensiunea transversală maximă** (eu—eu) aparține prin medie de asemeni categoriei mijlocii a acestei dimensiuni atât la bărbați cît și la femei (144,07 mm și 137,70 mm), cu deosebirea că primul grup se situează însă aproape de limita cu categoria mare. Repartiția pe categorii este foarte amplă plecînd de la dimensiuni mici și mergînd pînă

la cele foarte mari. La bărbați concentrarea maximă de cazuri corespunde cu categoria mijlocie și foarte mare (cu cîte 37,50%), urmate la paritate de categoria foarte mică și mică, categoria mare nefiind întilnită în nici un caz. La grupul feminin frecvența maximă o deține de asemenea categoria mijlocie urmată de categoria mare, celelalte categorii foarte mică, mică și foarte mare întrunesc procente paritare mai joase dar nu neglijabile.

Tabelul nr. 4

Repartiția pe categorii a diametrului transversal al craniului

Categorie	Bărbați		Femei		Categorie
	N	%	N	%	
F. mică (125—133)	1	12,50	1	12,50	(120—128)
Mică (134—138)	1	12,50	1	12,50	(129—133)
Mijlocie (139—144)	3	37,50	3	37,50	(134—139)
Mare (145—149)	—	—	2	25,00	(140—144)
F. mare (150—158)	3	37,50	1	12,50	(145—153)

— **Indicele cranian** se caracterizează printr-o variabilitate mai restrînsă, mergînd de la categoria hiperdolicocrenă la cea brahicrană. Mediile acestui indice la cele două sexe sînt foarte apropiate ca valoare (77,20 și 76,95) situîndu-se în categoria mezocrană. Repartiția pe categorii a acestui caracter nu evidențiază un dimorfism sexual dimensional astfel că la cele două grupuri categoria cea mai frecvent întilnită este cea brahicrană (37,50%). Ea este urmată de categoria dolicocrană și mezocrană reprezentate la paritate (25,00%), categoria hiperdolicocrană fiind întilnită într-un singur caz la fiecare sex.

Tabelul nr. 5

Repartiția pe categorii a indicelui cranian

Categorie	Bărbați		Femei		Total	
	N	%	N	%	N	%
Ultradolicocrană (x—64,9)	—	—	—	—	—	—
Hiperdolicocran (65—69,9)	1	12,50	1	12,50	2	12,50
Dolicocran (70—74,9)	2	25,00	2	25,00	4	25,00
Mezocran (75—79,9)	2	25,00	2	25,00	4	25,00
Brahicran (80—84,9)	3	37,50	3	37,50	6	37,50
Hiperbrahicrană (85—89,9)	—	—	—	—	—	—
Ultrabrahicrană (90—x)	—	—	—	—	—	—

— **Dimensiunea verticală** a neurocraniului se referă numai la cea porio-bregmatică, deoarece înălțimea nazio-bregmatică nu a putut fi luată datorită deteriorării bazei neurocraniilor. Media masculină a acestei dimensiuni ca și cea feminină (117,20 mm și 114,03 mm) se încadrează în categoria mare cu deosebirea că la bărbați ea este foarte aproape de categoria mijlocie. Repartiția pe categorii a acestui caracter se caracterizează la grupul masculin prin absența categoriilor foarte joasă, și foarte înaltă majoritatea cazurilor fiind situate în categoriile mijlocie și înaltă cu frecvențe egale (cu câte 50,0%). La femei, concentrarea maximă o întâlnim în categoria foarte înaltă, urmată de categoria mijlocie și foarte joasă, reprezentate la paritate (14,28%). Diametrele joase și înalte nu sînt întîlnite la acest grup.

Tabelul nr. 6

Repartiția pe categorii a dimensiunii verticale a neurocraniului

Categorie	Bărbați		Femei		Categorie
	N	%	N	%	
F. mică 101—108	—	—	1	14,28	97—103
Mică 109—112	—	—	—	—	104—107
Mijlocie 113—116	2	50,00	1	14,28	108—111
Mare 117—120	2	50,00	—	—	112—115
F. mare 121—128	—	—	5	71,42	116—122

— **Indicele porio-bregmatic longitudinal** prezintă la ambele grupe o medie incipient hipsicrană (63,20 și respectiv 63,74), dar variabilitatea este mai largă la grupul feminin mergînd de la categoria camecrană la cea hipsicrană. Repartiția pe categorii a acestui indice reflectă la bărbați predominanța calotelor înalte și mijlocii cu frecvențe egale, la femei a celor înalte, cele mijlocii și joase fiind mai rar întîlnite.

Tabelul nr. 7

Repartiția pe categorii a indicelui porio-bregmatic longitudinal

Categorie	Bărbați		Femei		Total	
	N	%	N	%	N	%
Camecrană x—57,9	—	—	1	14,28	1	9,09
Ortocrană 58—62,9	2	50,00	1	14,28	3	27,27
Hipsicrană 63—x	2	50,00	5	71,42	7	63,63

— **Indicele porio-bregmatic transversal** prezintă medii care, la ambele sexe, se situează în categoria metriocrană (80,20 și 83,74) me-

dia: fiind însă mai ridicată la grupul feminin la care întâlnim și o variabilitate mai largă (de la categoria tapeinocrană la cea acrocrană). Repartiția pe categorii indică la eșantionul masculin o frecvență mare a indicilor tapeinocrani și metriocrani exprimați la paritate (50,00%) iar la cel feminin predominanța indicilor metriocrani (42,85%) locul al doilea revenind indicilor acrocrani și tapeinocrani cu procente egale (28,57%).

Tabelul nr. 8

Repartiția pe categorii a indicelui porio-bregmatic transversal

Categorie	Bărbați		Femei		Total	
	N	%	N	%	N	%
Tapeinocrană x—79,9	2	50,00	2	28,57	4	36,36
Metriocrană 80—85,9	2	50,00	3	42,85	5	45,45
Acrocrană 86—x	—	—	2	28,57	2	18,18

— Dimensiunea frontală minimă (ft-ft) exprimă o variabilitate foarte largă la grupul feminin mergând de la frunți foarte înguste până la cele foarte largi, în comparație cu cel masculin la care frunțile înguste și foarte înguste nu sînt întîlnite. Media acestui caracter corespunde la ambele sexe categoriei frunților largi, dar la femei situîndu-se foarte aproape de categoria frunților mijlocii. Repartiția pe categorii a acestei dimensiuni oferă la bărbați o concentrare maximă a cazurilor în categoria frunților mijlocii și largi (37,50%) categoriei foarte largi revenindu-i un procent mai mic (25,00%), celelalte categorii nefiind întîlnite. La femei, frunțile foarte largi sînt predominante (37,50%) dar și cele largi cît și cele foarte înguste dețin procente ridicate (reprezentate la paritate — 25,00%), cele mijlocii însă apar slab reprezentate.

Tabelul nr. 9

Repartiția pe categorii a diametrului minimal al frunții

Categorie	Bărbați		Femei		Categorie
	N	%	N	%	
F. mică 82—89	—	—	2	25,00	79—86
Mică 90—93	—	—	—	—	87—90
Mijlocie 94—98	3	37,50	1	12,50	91—95
Mare 99—102	3	37,50	2	25,00	96—99
F. mare 103—110	2	25,00	3	37,50	100—107

— Indicele fronto-parietal transversal se înscrie prin mediile ambelor grupuri în categoria eurimetopă situîndu-se la lotul feminin

foarte aproape de categoria metriometopă (70,20 și respectiv 69,83). La bărbați, funcțiile metriometope lipsesc, majoritatea covârșitoare a cazurilor se încadrează în categoria eurimetopă (62,50%), și mai puțin în cea stenometopă (37,50%). La femei întâlnim o variabilitate mai largă, toate categoriile fiind prezente cu predominanța ca și la bărbați a frunților eurimetope (62,50%), urmate de cele stenometope (25%) categoriei metriometope revenindu-i un procent relativ mic (12,50%).

Tabelul nr. 10

Repartiția pe categorii a ind. fronto-parietal transversal

Categorie		Bărbați		Femei		Total	
		N	%	N	%	N	%
Stenometopă	x—65,9	3	37,50	2	25,00	5	31,25
Metriometopă	66—68,9	—	—	1	12,50	1	6,25
Eurimetopă	69—x	5	62,50	5	62,50	10	62,50

— **Lărgirea maximă a frunții (co-co)** se situează prin media sa atât la grupul masculin cât și la cele feminine în categoria largă, dar la primul grup ea este foarte aproape de cea foarte largă (125,33 și respectiv 118,45). Repartiția pe categorii a acestei dimensiuni se caracterizează la ambele sexe prin absența frunților înguste, iar la femei și a celor foarte largi care la bărbați sînt predominante, celelalte forme întrunind însă procente mai joase. La femei, categoriile cele mai bine reprezentate sînt cele largi și mijlocii cu procente paritare (37,50%) urmate de categoria îngustă care deține un procent mai ridicat decît la grupul masculin.

Tabelul nr. 11

Repartiția pe categorii a dimetrului maximal al frunții

Categorie	Bărbați		Femei		Categorie
	N	%	N	%	
F. îngustă 102—110	—	—	—	—	98—106
Îngustă 111—115	1	12,50	2	25,00	107—110
Mijlocie 116—120	2	25,00	3	37,50	111—115
Largă 121—125	1	12,50	3	37,50	116—119
F. largă 126—134	4	50,00	—	—	120—128

— **Indicele frontal transversal** (care permite definirea formei frunții după aspectul creștelor temporale) oferă o variabilitate mai restrînsă decît alte caractere, prezentînd valori care se înscriu numai

în două din cele trei categorii ale sale. Media acestui indice, aparține la ambele grupuri formei ovale, dar la limita sa inferioară (80,32 și 80,45).

Tabelul nr. 12

Repartiția pe categorii a ind. frontal transversal

Categoria	Bărbați		Femei		Total	
	N	%	N	%	N	%
Frunte sferică, cu margini divergente $x=80$	4	50,00	4	50,00	8	50,00
Frunte ovală sau cu margini intermediare $8-100$	4	50,00	4	50,00	8	50,00
Frunte cu margini paralele $100-x$	—	—	—	—	—	—

Repartiția pe categorii se caracterizează la ambele sexe prin lipsa frunților cu margini paralele și prin concentrarea cazurilor în categoria formelor ovale și sferice care întrunesc procente paritare.

— **Lărgimea occipitalului** (ast-ast) se caracterizează prin medii de tip mijlociu la grupul masculin (109,12 mm) și de tip larg la grupul feminin (110,78 mm). Repartiția pe categorii a acestei dimensiuni se caracterizează la bărbați prin lipsa categoriilor extreme (foarte mici — foarte mari) și printr-o frecvență ridicată a occipitalelor mijlocii urmate la paritate de occipitale înguste și largi. La femei, majoritatea covârșitoare o constituie occipitalele foarte largi și largi cele înguste întrunind un procentaj mai scăzut.

Tabelul nr. 13

Repartiția pe categorii a lărgimii occipitalului

Categoria	Bărbați		Femei		Categorii
	N	%	N	%	
F. mică 94—101	—	—	—	—	90—97
Mică 102—106	1	16,66	1	16,66	98—102
Mijlocie 107—111	4	66,66	—	—	103—107
Mare 112—116	1	16,66	2	33,33	108—112
F. mare 117—124	—	—	3	50,00	113—120

— **Indicele occipito-parietal** oferă medii ce aparțin categoriei mijlocii la lotul masculin (77,12) și categoriei largi la limita inferioară, <http://www.cimec.ro/> <http://www.muzeuvaslui.ro>

la lotul feminin (80,61 mm). Repartiția pe categorii a acestui caracter este marcată la bărbați de absența occipitalelor foarte largi de predominanța celor de tip mijlociu urmate pe scara dimorfică de occipitalele largi și înguste. La femei procentul cel mai mare revine categoriei largi (50%) urmată îndeaproape de categoria mijlocie (33,33%), ultimul loc fiind ocupat de categoria foarte largă.

Tabelul nr. 14

Repartiția pe categorii a indicelui occipito-parietal

Categorie	Bărbați		Femei		Total	
	N	%	N	%		%
Occipital îngust x—71,9	1	16,66	—	—	1	8,33
Occipital mijlociu 72—78,9	3	50,00	2	33,33	5	41,66
Occipital larg 79—85,9	2	33,33	3	50,00	5	41,66
Occipital f. larg 86—x	—	—	1	16,66	1	8,33

Caractere morfologice ale neurocraniului

— Forma neurocraniului în **norma verticală** este predominant ovoidă la ambele sexe și în mod special la lotul feminin la care constituie singura formă caracteristică (100% și respectiv 50%), în timp ce la grupul masculin se întâlnește în câte un singur caz tipul de formă pentagonoidă și sfenoidă.

— În **norma occipitală** formele neurocraniului cele mai frecvente sînt cele de „casă” (75% la bărbați și 85,33% la femei), urmate de cele de „bombă”, formele „cort” fiind absente.

— **Relieful osos** al neurocranului a fost studiat separat pe cele două sexe avînd în vedere gradul pronunțat de variabilitate sexuală.

Relieful glabelar oferă în general o variabilitate restrînsă, prezentînd la ambele sexe cazuri care se includ numai în trei din cele șase trepte stabilite de P. Broca. În timp ce la bărbați gradul III prezintă frecvența cea mai ridicată (85,71%), iar gradul I frecvența cea mai mică (14,28%), la femei majoritatea covârșitoare corespunde cu gradul I cu aceeași valoare procentuală întîlnită la bărbați pentru gradul III, urmată de gradul II mai puțin frecvent (14,28%).

Relieful supraorbital se caracterizează prin prezența a primelor trei grade la grupul masculin și a primelor două la cel feminin, celelalte grade fiind absente la cele două grupuri. Frecvențele maxime corespund atît la bărbați cît și la femei, gradul I (57,14% și 85,71% dar la primii se întîlnește și gradul II cu un procent semnificativ (28,57%).

Relieful occipital exprimat prin gradul de dezvoltare a protuberanței occipitale externe, este slab dezvoltat la grupul masculin și cu atît mai slab la cel feminin (50,0% și 85,71%). La bărbați mai pot fi

întîlnite și gradele II și I (33,33% și 16,66%) cu procente mai scăzute dar nu neglijabile.

Relieful supramastoidian este mai puțin dezvoltat în această serie de schelete, dar variabilitatea sexuală este întîlnită. Astfel, la grupul masculin relieful cel mai frecvent întîlnit este cel moderat și mijlociu cu procente peritare (cu cîte 40%) urmat de cel puternic, relieful slab și foarte puternic nefiind întîlnit. La femei, frecvența maximă corespunde gradul slab de dezvoltare urmînd apoi gradul moderat și mijlociu (23,07% și 15,38%), relieful foarte puternic fiind excepțional întîlnit.

Craniul facial

Caractere biometrice

— **Diametrul bizigomatic al fetei (zy-zy)** prezintă o variabilitate restrînsă la ambele grupe (în limitele categorii mijlocii la femei și în limita categoriei mijlocii pînă la inferioară a celei largi la bărbați), media acestei dimensiuni la ambele grupe aparține categoriei mijlocii (133,44 mm și 124,0 mm).

— **Înălțimea masivului facial (H-pr)**, prezintă la bărbați o variabilitate relativ mare, oscilînd între categoria mică și limita inferioară a categoriei foarte mari. La femei, ea este mai restrînsă mergînd de la categoria mijlocie pînă la limita inferioară a celei foarte mari. Media masculină se înscrie în categoria mijlocie (72,25 mm), iar cea feminină în categoria mare (70,12 mm) considerîndu-se scara dimorfică. Repartiția pe categorii a acestei dimensiuni se caracterizează la bărbați prin predominanța înălțimilor mici (40%) urmate la paritate de cele mijlocii, mari și foarte mari (cîte 20%), aceste trei categorii fiind întîlnite și la femei de asemeni cu frecvențe egale.

Indicele facial superior se caracterizează la ambele grupe printr-o variabilitate restrînsă (care oscilează la bărbați între limita inferioară a categoriei mezene și limita superioară a celei leptene, la femei valorile extreme fiind situate între limita superioară a categoriei mezene și leptenă), mediile acestui indice fiind situate la limita superioară a categoriei mezene la bărbați (54,12) și la limita inferioară a categoriei leptene la femei (55,95). În timp ce la lotul masculin frecvența cea mai mare corespunde cu limita superioară a categoriei leptene (66,66%), la femei frecvențele sînt distribuite la paritate în categoriile mezenă și leptenă (cu cîte 50%).

Lărgirea orbitei (mf-ek) prezintă medii care la ambele sexe se încadrează în categoria mică (39,20 mm și 39,20mm) fiind foarte apropiate ca valori deși lărgimea maximă a neurocraniului este diferită la cele două sexe.

Înălțimea orbitei se situează la lotul masculin tot în categoria mică, dar cea feminină aparține categoriei mijlocii (32,25 mm și 33,20 mm).

Indicele orbital aparține prin media sa la ambele grupe, categoriei mezoconci, dar la femei, valoarea sa se situează la limita superioară a acestei categorii (82,05 și 94,45). Frecvențele maxime sînt întîlnite atît la bărbați cît și la femei în categoria mezoconcă (80% și 75%), categoria hipsicocă fiind rar întîlnită iar cea cameconcă este absentă.

Lărgimea nasului (al-al) oferă o medie masculină ce aparține categoriei mijlocii în timp ce la lotul feminin se situează la limita inferioară a categoriei foarte mari (25,20 mm și 27,45 mm).

Lungimea nasului (n-ns) aparține prin media sa atît la lotul masculin cît și la cel feminin categoriei mijlocii (52,25 mm și 52,45).

Indicele nazal (care exprimă raportul dintre cele două dimensiuni principale) prezintă o medie mezoconică la ambele grupe (47,95 și 49,0 mm).

Referindune la **profilul vertical** al feței, el este de cele mai multe ori ortognat sau cu ușor mezoognatism subnazal, neîntîlnindu-se forme propriu-zis prognate.

Dispoziția malarelor este cel mai frecvent intermediată și intermediară către parasagitalizată (cu cîte 42,85%) și foarte rar frontalizată.

Dezvoltarea **fosei canine** în populația de la Bogdănești este cel mai frecvent de gradul III (60%), urmînd fosa canină slabă și mijlocie.

Forma **bolții palatine** este în majoritatea cazurilor (atît la grupul masculin cît și la cel feminin), paraboloidă (77,77%) urmată cu procente mult mai mici de cea elipsoidă (22,22%), cea în formă de „U” nefiind întîlnită.

Adîncimea **bolții palatine** comportă un caracter diferite la cele două sexe, exprimat prin predominanța bolțiilor palatine de adîncime mică la femei și prin prezența la paritate a adîncimilor mari și mijlocii la bărbați.

Forma **aperturii piriforme** este în majoritatea cazurilor de tip antropin (66,66%), restul procentelor revin formei cu șanț prenazal sau formei cu fosă prenazală.

Forma mentonului la lotul masculin este în majoritatea cazurilor piramidală (80%), la femei fiind întîlnite cu frecvențe egale atît forma piramidală cît și în buton (50%).

Gonioanele sînt în general ușor răsfrînte în afară la grupul masculin, în timp ce mandibulele feminine nu prezintă această dispoziție.

Scheletul postcefalic

Statura, a fost calculată după lungimea oaselor lungi avute la dispoziție, utilizîndu-se mai multe metode metoda Manouvrier, Trotter-Glessner și Breitingner (pentru sexul masculin) și cea a lui H. Bach (pentru cel feminin), calculîndu-se pentru caracterizarea staturii medii a populației, media mediilor înscrisă pentru fiecare sex în tabelul și

noptic nr. I. Din acest tabel putem preciza că statura medie masculină a populației de la Bogdănești este de 166,95 cm, situându-se în categoria staturilor masculine mijlocii — la limita superioară, în timp ce media feminină, deși mai mică — 158,57 cm, aparține categoriei supra-mijlocii foarte aproape de categoria mare.

Tabelul următor prezintă repartitia pe categorii a staturii medii (după scara dimorfică a lui R. Martin).

Tabelul nr. 15

Repartitia pe categorii a staturilor medii — Bogdănești

Categoria	Bărbați		Femei		Categoria
	N	%	N	%	
F. mică x—149,9	—	—	—	—	x—139,9
Mică 150—159,9	—	—	—	—	140—148,9
Submijlocie 160—163,9	3	30,00	—	—	149—152,9
Mijlocie 164—166,9	4	40,00	2	22,22	153—155,9
Supramijlocie 167—169,9	—	—	3	33,33	156—158,9
Mare 170—179,9	3	30,00	4	44,44	159—167,9
F. Mare 180—x	—	—	—	—	168—187

La lotul masculin se poate constata o variabilitate individuală a staturilor relativ amplă (oscilând între categoriile submijlocie și mare) concentrarea maximă a cazurilor corespunde cu categoria mijlocie, urmată la paritate de categoriile submijlocii și mari cu un procent destul de apreciabil. La lotul feminin distribuția pe scara dimorfică se caracterizează printr-o variabilitate mai resrinsă (între categoriile mijlocie și mare), concentrarea maximă de cazuri întâlnindu-se în categoria taliiilor mari și în al doilea loc a celor supramijlocii, talia mijlocie situându-se pe ultimul loc. Atît la lotul masculin cît și la cel feminin taliile foarte mici, mici cît și cele foarte mari nu sînt deloc reprezentate.

Cu privire la unele particularități ale scheletului post cranian, acestea se referă la dispozițiile morfo-funcționale ale oaselor lungi și în special ale numerusului, femurului și tibiei.

Astfel, relieful deltoidian, este pronunțat în special la lotul masculin (60%) la care și cel moderat este destul de des întâlnit, aceste două forme fiind prezente și la femei cu frecvențe egale (50%).

Media indicelui de secțiune calculată pe baza palorilor medii individuale dintre humerusul drept și stîng), este de 78,99 la lotul masculin și 78,44 la cel feminin, ambele încadrîndu-se în categoria indicilor de secțiune de tip euribranhiali.

Indicele de robusticitate stabilit pîtru șapte humerusuri masculine și patru feminine, oferă medii foarte apropiate ca valori — 20,30 și 20,60 — ceea ce indică la ambele sexe același grad de robusticitate.

O altă caracteristică a humerusului de la populația de la Bogdănești o constituie absența în majoritatea cazurilor a perforației olecraniene atât la bărbați cât și la femei (86,66% și 66,66%), dar și humerusurile cu perforație olecraniană sînt înfîluite și în special la femei unde înregistrează un procent apreciabil (33%).

Femurul, din punct de vedere al gradului de aplatizare antero-posterioară a regiunii subtrohanteriene exprimat prin indicii de platimerie (calculat pentru 16 femure masculine și 10 feminine), prezintă o variabilitate mai amplă la lotul masculin, la care frecvența cea mai mare o constituie femurele aparținînd categoriei platimere (unde de altfel se situează și media acestui indice — 76,82 mm), urmate îndepăroape de femurele hiperplatimere, cele eurimere fiind înfîluite cu totul excepțional.

Tabelul nr. 16

Repartiția pe categorii a indicelui de platimerie

Categoria	Bărbați		Femei	
Hiperplatimer $x=74,9$	7	43,75	5	50,00
Platimer 75—84,9	8	50,00	5	50,00
Eurimer 85—99,9	1	6,25	—	—
Stenomimer 100—x	—	—	—	—

La femei se constată o distribuție egală a femurelor hiperplatimere și platimere (50%), formele eurimere și stenomere nu sînt înfîluite.

Indicele de pilastrie, care exprimă gradul de proeminare al liniei aspre pe partea posterioară a diafizei, prezintă medii care la ambele sexe se încadrează în categoria pilastilor slabi (102,57 și 100,78).

În ceea ce privește relieful subtrohanterian (care poate fi slab, mijlociu sau pronunțat), la lotul masculin, frecvența cea mai înaltă este dată de categoria pronunțată, urmată de cea mijlocie, femurele cu relief slab fiind mai rar înfîluite.

Tabelul nr. 17

Gradul de dezvoltare al reliefului subtrohanterian

Gradul de dezvoltare	Bărbați		Femei	
	N	%		%
Slab	4	25,00	7	70,00
Mijlociu	5	31,25	3	30,00
Pronunțat	7	43,75	—	—

La lotul feminin situația este cu totul diferită majoritatea femurelor prezentînd un relief slab și mai rar mijlociu, cele cu relief pronunțat nu sînt întîlnite.

Tibia. Gradul de aplatizare a regiunii superioare a diafizei acestui os, este exprimat prin indicii de platcnemie (calculat pentru 14 tibiai masculine și 19 feminine pe baza valorilor individuale medii obținute dintre media tibiei drepte și a celei stîngi), prezintă la ambele sexe toate cele trei forme principale, majoritatea tibiilor aparținînd categoriei euricneme.

Tabelul nr. 18

Repartiția pe categorii a indicelui de platcnemie

Categorie	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
Platcnemă $x-64,9$	4	28,57	2	22,22
Mezocnemă $65-69,9$	3	21,42	3	33,33
Euricnemă $70-x$	7	50,00	4	44,44

c) Aspecte paleopatologice

Aspectele de ordin paleopatologic, urmărite în populația de la Bogdănești se referă în special la osteopații, odontopații și unele leziuni traumatice. Concluziile noastre cu privire la starea de sănătate a acestei populații comportă o anumită rezervă, avînd în vedere că vertebrele, care sînt elementele cele mai afectate din punct de vedere al maladiilor reumatismale, ca și dentiția, a cărei tablou clinic este diferit, ne-au parvenit într-un număr mult mai redus față de numărul de schelete de care dispneam.

Fenomenele patologice cele mai întîlnite sînt cariile dentare (în 10 cazuri) întîlnite mai mult la indivizii de peste 40 de ani unde sînt și puternice carii, întovărășite adesea și de prezența unor procese infecțioase (granuloame — 4 cazuri). Semnalăm de asemenea prezența căderilor de dinți din timpul vieții în 9 cazuri, a 3 cazuri de paradontoză și a unui caz de anomalie dentară.

Dintre osteopații, cele mai frecvente sînt osteopațiile vertebrale (în 7 cazuri) care indică instalarea fenomenului de spondiloză. Unele dintre ele sînt abia incipiente (la vertebrele dorsale) altele foarte avansate sub forma unor „ciocuri de papagal“ (la cele lombare). Pe lîngă osteofite semnalăm prezența (în 3 cazuri) urmelor de nuclei pulpoși pe suprafața unor corpuri vertebrale

Dintre leziunile traumatice amintim o fractură consolidată de tibia și una de femur cu formarea unui proces exostozant.

Printre cazurile de dispoziții rare cităm prezența suturii metopice în cazul unui schelet de adult.

d) Structura tipologică

Stabilirea caracteristicilor tipologice pentru această serie a fost dificilă mai ales datorită faptului că restaurarea neurocraniilor și în special a fețelor nu s-a putut realiza total, decât în puține cazuri, în altele parțial, iar în unele cazuri deloc.

Caracteristicile cranio-faciale, masivitatea mijlocie a oaselor, lungi la grupul masculin și aspectul gracil la cel feminin, ne permite să diferențiem existența în componența acestei populații a două tipuri principale: mediteranoid și cel protoeuropoid cu frecvențe aproape egale la care mai putem adăuga și tipul nordic, dar cu frecvență mult mai pronunțată pe scheletele feminine decât pe cele masculine. Ca elemente structurale secundare, trebuie să notăm prezența celor dinaroide și o slabă influență est-europidă și alpinoidă.

Din cele prezentate se poate conchide că populația de la Bogdănești se caracterizează printr-un oarecare polimorfism tipologic, dar prezența elementelor mediteranoide, prezența unor resturi de ofrandă mortuară în unele morminte, ca și absența craniilor de tip macrocefal, ar putea constitui argumente că sîntem în prezența unei populații locale daco-carpice, fără să excludem prezența și altor elemente etnice în această populație.

e) Analiza resturilor de ofrandă mortuară

Din totalul de 59 de morminte aparținînd necropolei de la Bogdănești, 17 conțin resturi de ofrandă mortuară, aceste ofrande aparținînd păsărilor și mamiferelor. În cadrul mamiferelor, frecvența cea mai mare o dețin ovicaprinele, care reprezintă mai mult decât jumătate din totalul resturilor descoperite la Bogdănești. Acestea sînt reprezentate în special prin maxilare cu dinți sau dinți izolați metacarpe și metapodale, aducînd unele precizări cu privire la vîrsta de sacrificare și la sex. Bovideele, care urmează ca frecvență ovicaprinelor, sînt în număr mult mai mic (3 cazuri), iar cel al porcinelor și păsărilor, ca și cazurile de asociere între ovicaprine și bovidee, fiind întîlnite foarte rar.

Prezența acestor resturi de ofrandă aparținînd unor animale domestice, ar putea constitui un argument că sîntem în prezența unei populații așezate. Nu știm în ce măsură diferitele categorii de ofrandă sînt corelate cu apartenența etnică a indivizilor.

BIBLIOGRAFIE

- Botezatu D., Fedorovici C., *Caracterizarea antropologică a unor schelete aparținând culturii Sintana de Mureș — Cerneahov, din Moldova, SCA, 1973, 10, p. 3—13.*
- Botezatu D., Miu G., Cantemir P., *Aspects paléodémographiques et anthropologiques de la population de Valea Seacă (Birlad) appartenant à la culture Sintana de Mureș-Cerneahov (IV—V siècle n.e.), ARA, 1983, 20, p. 17—26.*
- Cristescu M., Klüger R., Gramatopol-Roșca M., *Studiul antropologic al scheleletelor de la Independența, aparținând culturii Sintana de Mureș-Cerneahov, AM, 1969, VI, p. 149—166.*
- Miu G., Antoniu, S. Botezatu D., *Contribuții la cunoașterea structurii antropologice a populației din necropola de la Hănești („La Moviliță”) aparținând culturii de Mureș-Cerneahov, SCA, 1981, 18, p. 3—8.*
- Miu G., Botezatu D., Cantemir P., *Contribuție la studiul antropologic al populației înhumate, descoperite la Barcea (județul Galați), aparținând culturii Sintana de Mureș-Cerneahov, SCA, 1988, 25, p. 3—9.*
- Necrasov O., Cristescu., *Caracterizarea antropologică a unui schelet de la Erbiceni de la sfârșitul secolului IV e.n., AM, IV, p. 149—166.*
- Palade V., *Problema originii și formării culturii Sintana de Mureș în lumina cercetărilor de la Birlad-Valea Seacă, Hierasus, 1980, 19, p. 37—50.*
- Rusii I. G. Șerban M., Motiuc N., *Cimitirul de la Sintana de Mureș sec. III—IV e.n., studiu antropologic, SCM, 1961, 12 p. 335—343.*